BOLANING AQLIY RIVOJLANISHINI YORITADIGAN KO'RSATKICHLAR

Bozorboyev Javlon

Jizzax Davlat Pedagogika universiteti maxsus pedagogika kafedrasi stajiyor o'qituvchisi

javlonbozorboyev8@gmail.com

Annotatsiya: Bugungi maqolamizda aqli zaif bolalar bilan olib boriladigan korreksion ishlarning kechishi . Ular ma'lumotlariga ko'ra, jami bolalar aholisining 1-3% ni tashkil qiladi. Aqli zaiflikning barcha holatlarining 70-80%i engil aqliy zaiflik (nojabillik), 20-25%i o'rtacha aqliy zaiflik (engil nogironlik) va og'ir aqliy zaiflik (og'ir imbetillik), 5%i og'ir aqliy zaifliklar haqida yoritib berilgan.

Kalit so'zi : aqli zaif bolalar, korreksion ishlar, 1-3%,70-80%, 20-25%, 5% , Bilimlarni shakllantirish usullari, vizual ma'lumotlari, diagramma rasmlari.

Аннотация: ход коррекционной работы с умственно отсталыми детьми в нашей сегодняшней статье . По их данным, в общей сложности дети составляют 1-3% населения. Из всех случаев умственной отсталости 70-80% были охвачены легкой умственной отсталостью (умственная отсталость), 20-25% - умеренной умственной отсталостью (легкая инвалидность) и тяжелой умственной отсталостью (тяжелая имбетильность), а 5% - тяжелой умственной отсталостью.

Ключевое слово : умственно отсталые дети, коррекционная работа, 1-3%,70-80%, 20-25%, 5% , методы формирования знаний, наглядная информация, схематические изображения.

Annotation: the passage of correctional work, which is carried out with mentally retarded children in our today's article . According to them, total children make up 1-3% of the population. Of all cases of mental retardation, 70-80% have mild mental retardation (disability), 20-25% have moderate mental retardation (mild disability) and severe mental retardation (severe imbetition), and 5% have severe mental retardation.

Keywords: mentally retarded children, correctional work, 1-3%,70-80%, 20-25%, 5% , Methods of knowledge Formation, visual information, diagram images.

KIRISH

Bolalarning aqliy rivojlanishi o'zaro aloqalar, ta'lim, o'yinlar va amaliyot orqali shakllanadi. Bolalarning aqliy rivojlanishini yoritadigan ma'lumotlar, asosan, intellektual qobiliyatlarning qanday shakllanishini va rivojlanishini, shuningdek, bola o'zining aqliy salohiyatini qanday oshirishi mumkinligini ko'rsatadi. Aqliy rivojlanish — bu murakkab jarayon bo'lib, bola o'zining dunyoqarashini, fikrlash va tushunish qobiliyatlarini kundalik tajriba va ta'lim

ISSN 3030-3907

jarayonlari orqali rivojlantiradi. Quyida bolalarning aqliy rivojlanishini ko'rsatadigan asosiy omillar va bosqichlar keltirilgan:

1. Aqliy rivojlanishning dastlabki bosqichlari (0-3 yosh)

Bolaning ilk yillaridagi aqliy rivojlanish asosan sensorli va motorik tajribalarga asoslanadi. Bu davrda bola:

• O'zida mavjud bo'lgan shaxsiyatni va atrof-muhitni o'rganadi.

• O'z his-tuyg'ularini anglay boshlaydi, masalan, xursandchilik, qo'rquv, qiziqish kabi tuyg'ularni.

• O'rgatish va o'yinlar orqali tilni o'rganish va so'zlashish qobiliyatini rivojlantiradi.

• Atrofdagi odamlar va ob'ektlar bilan bog'lanishni o'rganadi.

2. Til va mantiqiy fikrlash (3-6 yosh)

Bolaning aqliy rivojlanishida til va mantiqiy fikrlash muhim o'rin tutadi. Bu davrda:

• Bola o'z fikrlarini aniq ifodalashni boshlaydi va yangi so'zlar o'rganadi.

• Oddiy matematik tushunchalar (masalan, sanash, shakllarni ajratish) o'zlashtiriladi.

• Mantiqiy o'yinlar va masalalar orqali fikrlash va qaror qabul qilish qobiliyati rivojlanadi.

• O'zaro munosabatlar va ijtimoiy ko'nikmalar, masalan, navbat kutish, o'z fikrini aytish va boshqalar bilan muomala qilishda bolalar yuksaladi.

3. Abstrakt fikrlash va yaratuvchanlik (7-12 yosh)

Bu bosqichda bolalar ko'proq mantiqiy va abstrakt fikrlashni rivojlantiradi. Bola:

• O'ylash va xulosa chiqarish jarayonlarini yanada chuqurlashtiradi.

• Murakkab masalalar va mantiqiy o'yinlarda ishtirok etib, yangi bilimlarni o'zlashtiradi.

• O'zini va boshqalarni yaxshiroq tushunishni boshlaydi, bu esa ijtimoiy o'zaro munosabatlarni yaxshilashga yordam beradi.

• Yaratish va yangi g'oyalarni o'ylashda ijodiy fikrlash rivojlanadi, masalan, hikoyalar tuzish, tasavvur qilish va boshqalar.

4. O'smirlik va kattalar bosqichiga o'tish (13-18 yosh)

Yosh o'smirlar o'z fikrlarini kengaytirish, murakkab muammolarni hal qilishda mantiqiy va analitik yondashuvni rivojlantiradilar. Bu davrda:

• Abstrakt fikrlashda yanada yuqori darajaga chiqiladi, o'z fikrlarini mantiqiy tarzda ifodalash va qarorlar qabul qilish qobiliyati kuchayadi.

• Tanqidiy fikrlash ko'nikmalari shakllanadi, masalan, har bir fikrni sinchiklab tahlil qilish, yangi bilimlarni yaratish.

ISSN 3030-3907

• Ijtimoiy va emotsional rivojlanish kuchayadi, shuningdek, o’z kimligini aniqlash va dunyoqarashni shakllantirish jarayoni kuchayadi.

5. Aqliy rivojlanishga ta’sir etuvchi omillar

• Genetik omillar: Aqliy rivojlanishning asosiy omili bo’lib, oiladan meros qolgan genetik xususiyatlar bola aqliy salohiyatiga ta’sir qiladi.

• Tarbiyaviy muhit: Bola o’sadigan muhit, oilaviy sharoitlar va ta’limning sifati uning aqliy rivojlanishiga katta ta’sir qiladi. Dastlabki ta’lim, o’yinlar va interaktiv faoliyatlar bola fikrlashining kengayishiga yordam beradi.

• Ijtimoiy o’zaro aloqalar: Ota-onalar, o’qituvchilar va do’stlar bilan o’zaro munosabatlar bolaning ijtimoiy ko’nikmalarini va mantiqiy fikrlashini rivojlantiradi.

• Nutq va til rivojlanishi: Til bolalarning mantiqiy fikrlashini va yangi tushunchalarni o’zlashtirishini osonlashtiradi.

6. Aqliy rivojlanishning turlari

• Kognitiv rivojlanish: Bola qanday qilib dunyoni o’zi tushunib, uning haqidagi ma’lumotlarni qabul qiladi va qayta ishlaydi.

• Emotsional rivojlanish: Bola o’z hissiyotlarini anglash, boshqarish va boshqalar bilan muloqotda bo’lishni o’rganadi.

• Ijtimoiy rivojlanish: O’zini jamiyatda va guruhda qanday ko’rsatishini, boshqalar bilan o’zaro munosabatlarni o’rnatishni o’rganadi.

Bolalarning aqliy rivojlanishi o’zaro aloqalar, ta’lim, o’yinlar va amaliyot orqali shakllanadi.Aqli zaif bolalar g'ayritabiiy bolalarning eng ko'p toifasi hisoblanadi. Ular ma'lumotlariga ko'ra, jami bolalar aholisining 1-3% ni tashkil qiladi. Aqli zaiflikning barcha holatlarining 70-80%i engil aqliy zaiflik (nojabillik), 20-25%i o'rtacha aqliy zaiflik (engil nogironlik) va og'ir aqliy zaiflik (og'ir imbetillik), 5%i og'ir aqliy zaiflik (ahmoqlik)dir. Eng ko'p o'rganilgani - VIII tipdagi maxsus maktablarda o'qiydigan engil aqliy zaif bolalar toifasi. Ular uchun o‘quv rejalari, dasturlari, darsliklar ishlab chiqilgan. Kognitiv sohaning jiddiy rivojlanmaganligi, shuningdek, og'ir jismoniy va ruhiy kasalliklar tufayli o'rtacha aqliy zaifligi (imbecility) bo'lgan bolalar uzoq vaqt davomida o'qitib bo'lmaydigan deb hisoblanadi. Bugungi kunda bunday bolalar uchun VIII-toifa maktablarida maxsus sinflar ochilgan, ammo ularning aksariyati oilalar va mehribonlik uylarida tarbiyalangan. Hozirgi vaqtda 1984 yilda SSR Pedagogika fanlari akademiyasining Defektologiya ilmiy-tadqiqot instituti xodimlari tomonidan ishlab chiqilgan og'ir aqliy zaif bolalar uchun Ta'lim dasturlari o'z kuchini saqlab kelmoqda.Aqli zaif bolalar bilan ishlashning zamonaviy usullari va idrok qilish jarayonini faollashtiruvchi usullardan biri o'rganilayotgan ob'ektlarni taqqoslashdir. Har bir darsda aqliy jarayonlarni faollashtirish, aqliy qobiliyatlarni rivojlantirish, bolalar

ISSN 3030-3907

xotirasi va tafakkurini o'rgatish uchun maxsus mo'ljallangan o'quv o'yinlari shaklida tuzatish ishlari rejalashtirilgan. O'quv o'yinlari darsda olingan bilimlarni yaxshiroq o'zlashtirish va mustahkamlashga yordam beradi, aqli zaif bolalarda kuzatish qobiliyatini rivojlantiradi. Faol o`qitish usullari - o`quv materialini o`zlashtirish jarayonida o`quvchilarning aqliy va amaliy faoliyatida faollik va rang-baranglikni ta`minlovchi usullar tizimidir. AMO amaliy yo'nalish, o'yin harakati va o'rganishning ijodiy tabiati, interaktivlik, turli xil aloqalar va o'z ishini tashkil etishning guruh shakliga asoslanadi.

AMOlar quyidagilarga asoslanadi:

- talabalarning bilim va tajribasidan foydalanish;
- jarayonga barcha sezgilarni jalb qilish,
- o'z ishini tashkil etishning guruh shakli;
- o'rganishga faol yondashish,
- turli xil aloqalar,
- o'rganishning ijodiy tabiati,
- amaliy yo'nalish,
- dialog va polilog,
- interaktivlik,
- o'yin harakati,
- aks ettirish,
- harakat.

Oligofrenopedagogika maorif xodimlarini, onalami, defektologiya fakulteti talabalarini yordamchi maktablardagi ta’limtarbiya ishining o ‘ziga xos tomonlari, aqli zaif bolalaming bilim egallash xususiyatlari haqidagi tegishli ma’lumotlar bilan qurollantiradi. Har bir fanda bomaganidek, oligofrenopedagogika ham o ‘ziga xos rivojlanish, shakllanish tarixiga ega. Aqli zaif bolalar ta’lim-tarbiyasi masalalari bilan shug‘ullanish ishlari boshlanganiga 200 yildan oshgan bo‘lsa-da, bir tizimda atroflicha, bir butun, tugallangan ishlar XX asr boshlariga to‘g ‘ri keladi. Kuzatish va qidiruv ishlarining uzoq muddatliligi, tajribalarning sekin-asta to‘planganligi, ayrim nazariy xulosalarga kelish uchun uzoq vaqt talab qilinganligi sababli oligofrenopedagogika fanining izchil tarixi nisbatan qisqargan. Aqli zaif bolalami o‘qitish va tarbiyalash nazariyasining shakllanishida E.Segen (4812—1880)ning pedagogik va ilmiy faoliyati katta o ‘rin egalladi. Ayniqsa, uning 1846-yilda yozilgan «Aqliy me’yorida bo‘lmagan bolalaming tarbiyasi, gigiyenasi va axloqiy davosi» asari oligofrenopedagogika fanida katta yutuq bo‘ldi. E.Segen tomonidan aqli zaif bolalar tarbiyasi nazariy asoslarining chuqur ishlab chiqilishi bu yo‘nalishdagi ilmiy ishlarning yanada jonlanishiga sabab boMdi. Maxsus pedagogikaning.yuzaga kelguniga qadar aqli zaif bolalar ta’lim-tarbiyasi

ISSN 3030-3907

masalalari davolash pedagogikasidagi bahsli mavzu edi Davolash pedagogikasining asosiy g ‘oyalari «ruhiy ortopediya» va «sen-somotor madaniyat» tushunchalari asosida berilar edi. Bundan tashqari usul o'qituvchi va talaba o'rtasidagi o'zaro ta'sir usulini aks ettiradi, bu erda faoliyat sohasi bilimdir, o'quvchining motor, psixofizik va shaxsiy qobiliyatlarini rivojlantirish, uning his-tuyg'ulari, irodasi, xatti-harakatlari, o'zi esa ikkala ob'ekt sifatida ishlaydi. va pedagogik faoliyatning predmeti. Aqli zaif bolalarni tarbiyalash va o'qitish, ularning jismoniy va aqliy sohasining o'ziga xosligi tufayli har xil yondashuvlar bilan bir qator umumiy usullarga ega: bilimlarni shakllantirish usullari; shaxsni tarbiyalash usullari; o'qituvchi va talabalar o'rtasidagi o'zaro munosabatlarni tashkil etish usullari; bolalarning ruhiy holatini tartibga solish usullari.[1]

Ular ta'lim qonuniyatlari, yoshga bog'liq rivojlanish, didaktik va maxsus uslubiy tamoyillar va pedagogik jarayonning tuzatuvchi yo'nalishiga asoslanadi.

Bilimlarni shakllantirish usullari

Aqli zaif bolalar bilan ishlashda bilimlarni rivojlantirish uchun og'zaki usullar, ko'rgazmali ma'lumotlar va amaliy mashq qilish usullari qo'llaniladi.

So'z usuli quyidagilarni o'z ichiga oladi:

- tushuntirish, tavsif, ko'rsatma, hukm, tushuntirish, eslatma, og'zaki baholash, muhokama, maslahat, iltimos, suhbat, dialog va boshqalar, qo`shma gap - xorda gapirish; yuz ifodalari, plastik harakatlar, imo-ishoralar, an'anaviy belgilar ko'rinishidagi og'zaki bo'lmagan ma'lumotlar;
- vizual ma'lumotlar
- diagramma rasmlari
- inson tanasi, gigiena plakatlari, videolar va boshqalar.

Shu bilan birga, o'qitishda bolaning kognitiv imkoniyatlarini hisobga olish va o'quv materialini ularga moslashtirish tendentsiyasi mavjud. Biroq, biz bunday bolalarning mustaqilligini oshirish zarurligini ta'kidlagan mualliflarning fikriga qo'shilamiz. Bolalar, ular uchun mavjud bo'lgan kichik qiyinchiliklarni engib, ish bilan engishlari kerak. Bu empirik ma'lumotlar bilan tasdiqlanadi, unga ko'ra rivojlanish va ijtimoiy va kundalik yo'nalishdagi eng yaxshi natijalar bunday bolalarning kognitiv qobiliyatlarining "proksimal rivojlanish zonasi" ni hisobga olgan holda olinadi. Materialning qiyinchilik darajalari dastur bilan belgilanishiga qaramay, individual va tabaqalashtirilgan yondashuv doimiy ravishda amalga oshiriladi va o'quv faoliyatining mazmunini o'qituvchining o'zi belgilaydi. Buning uchun bunday bolalarni doimiy o'rganish kerak. O'qituvchi turli klinik guruhlardagi o'rtacha aqliy zaif bolalarning tipologik xususiyatlarini ham hisobga olishi kerak. Shu bilan birga, bunday bolalarning e'tiborining o'ziga xos xususiyatlarini, charchoq darajasini, ish qobiliyatini, ish tezligini hisobga olish kerak. Bu sinfdagi

ISSN 3030-3907

o‘quvchilar sonining kamligi bilan ham bog‘liq.[2] Xulosa o'rnida shuni ta'kidlash kerakki, o'rtacha aqliy zaif bolalarning xususiyatlarini hisobga olish ularning bilim faolligini ma'lum darajada rivojlantirish, shuningdek, iloji bo'lsa, ularni jamiyatga moslashtirish va integratsiya qilish imkonini beradi.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR:

1. Кольцова М.М. Двигательная активность и развитие функций ребенка. - М.,

1973.

2. JDPI Maxsus pedagogika kafedrasi mudiri v.b.dots X.S.Akramova Maxsus pedagogika, Defektologiya (Logopediya) mutaxassisligi 1 bosqich magistri Po'latova Kamola Abduvoitovna

3. Akramova, X. (2020). Методика формирования общих трудовых навыков у умственно отсталых учеников через компьютерные мультимедийные программы. Архив Научных Публикаций JSPI, 1-7.

4. Akramova, X. (2020). Социально-педагогическая работа с детьми дошкольного возраста. Архив Научных Публикаций JSPI.

5. Akramova, X. (2020). Замонавий мультимедиа воситаларидан фойдаланишмуваффакият гарови. Архив Научных Публикаций JSPI, 1-5.

6. Akramova, X. (2020). Коррекционно-педагогические обобенности формирование навыков здорового образа жизни у детей с умственной осталостью в семейных условиях. Архив Научных Публикаций JSPI.

7. Akramova, X. (2020). Aqli zaif oquvchilarda axborot dasturlari vositasida umumiy mehnat konikmalarini shakllantirish metodikasi. Архив Научных Публикаций JSPI.

Ипполитова М.В., Бабенкова Р.Д., Мастюкова Е.М. Особенности психофизического развития учащихся спецшкол для детей с нарушениями опорно-двигательного аппарата / под ред. Т.А. Власовой. - М., 1985.

8. Астапов В.М., Микадзе Ю.В. Психодиагностика и коррекция детей с нарушениями и отклонениями развития: хрестоматия. 2-е изд. - СПб.: Питер, 2008.

9. Djurayeva, S., & Kubayeva, S. (2024). INKLYUZIV TA’LIM SAMARADORLIGINI OSHIRISHDA KADRLARGA QO’YILADIGAN TALABLAR MAZMUNI. Modern Science and Research, 3(12), 108–111. Retrieved from https://inlibrary.uz/index.php/science-research/article/view/48935

ISSN 3030-3907

10. Djurayeva, S., Abdullayeva, Y. ., Abdigapporova, M. ., & Abdug'apporova, M. (2024). IMO-ISHORA TILI TIZIMIDA YANGI IMO-ISHORALARNING ROLI. Modern Science and Research, 3(12), 286–288. Retrieved from https://inlibrary.uz/index.php/science-research/article/view/54215
11. Djurayeva, S. ., & Xudoynazarova, S. . (2024). INKLYUZIV TA'LIMDA BOSHLANG'ICH SINF O'QUVCHILARIGA CHET TILINI O'QITISH. Наука и инновации в системе образования, 3(13), 99–102. извлечено от https://inlibrary.uz/index.php/sies/article/view/51165

ISSN 3030-3907